

Bir İnsan Hakkı Olarak Serbest Zaman: Türkiye'deki Hukuki Durum Üzerine Bir Araştırma

*Erdoğan EKİNCİ

ORJİNAL ARAŞTIRMA

Özet

Bireylerin yaşam kalitesini, iş tatminini, sağlığını ve mutluluğunu artırmada serbest zamanın nitelikli bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Buna ek olarak, serbest zaman hakkı modern toplumlarda önemli bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Serbest zaman hakkı, modern toplumların yaşam tarzlarına ve çalışma koşullarına uyum sağlamak adına önemli bir kavramdır. Bu bağlamda uluslararası hukuk ve serbest zaman hakkı arasında bir ilişki vardır. Serbest zaman hakkı, uluslararası hukukun bir parçası olan insan hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Uluslararası hukuk, serbest zaman hakkının tanınması, korunması ve geliştirilmesi için çeşitli mekanizmalar sunmaktadır. Örneğin, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, serbest zaman hakkının ihlal edilmesi durumunda devletleri sorumlu tutmakta ve tavsiye kararlar alabilmektedir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerin serbest zaman hakkını ihlal etmesi halinde bireylerin başvurularını inceleyerek tazminata hükmedebilmektedir. İş ve diğer yaşamsal sorumluluklar arasında denge sağlamak, bireylerin genel refahını ve mutluluğunu etkileyebilir. Bu nedenle, serbest zaman hakkı, uluslararası düzeyde birçok insan hakları belgesinde ve tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Serbest zaman hakkının korunması, uluslararası belgelerde ve ülkelerin iç hukuk sistemlerinde çeşitli düzenlemelerle sağlanır. Bu düzenlemeler, bireylere serbest zamanlarını değerlendirme, kültürel faaliyetlere katılma, eğlence ve dinlenme gibi etkinliklere katılma özgürlüğünü tanıyarak, yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaçlar. Ancak, her ülkede bu hakların nasıl uygulandığı ve korunduğu farklılık gösterebilir. Bu çerçevede, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve iç hukuk düzenlemeleri bağlamında serbest zaman hakkının nasıl korunduğu ve düzenlendiği konusu özel bir araştırma konusu olarak değerlendirilebilir. Ulusal literatürde serbest zaman alanında yapılmış birçok çalışma olmasına rağmen, serbest zaman hukuku konusunda bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak serbest zaman hakkı, en temel insan haklarından biri olarak kabul edilmekte ve hem uluslararası sözleşmelerde hem de ulusal hukukta sağlanan teminatlar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma, serbest zaman hakkının Türkiye'deki hukuki durumunu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu çalışmada, doküman analizi yöntemi kullanılarak Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, 1982 Anayasası ve yürürlükte bulunan kanunlar içerik analiziyle incelenerek, serbest zaman hakkına ilişkin mevcut düzenlemeler belirlenmeye çalışılmıştır. Yapılan doküman incelemesine konu olan belgelerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmış ve veriler, Resmî Gazete arşivlerinde yer alan kanunlar, 1982 Anayasası'na ait maddeler, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne ait resmi internet sayfalarında yer alan uluslararası belgelere ilişkin dokümanlar üzerinden elde edilmiştir. İlgili dokümanların içeriğinde yer alan serbest zaman hakkına ilişkin ifadeler, araştırma kapsamında belirlenen referans kelimelerin taranması sonucunda elde edilmiştir. Araştırmada, serbest zaman hakkıyla ilgili belgeler üç farklı kategoride (uluslararası belgeler, anayasa ve kanun) tasnif edilmiştir. Araştırma sonuçlarına dayanarak yapılan değerlendirmede, belgelerin serbest zaman hakkını ne kadar detaylı ele aldığını ortaya koymaya çalışılmıştır. Tasnif edilen belgelerin içeriğinde serbest zaman hakkına yönelik hukuki düzenlemelerin genel olarak, çocuk, kadın, yaşlı, engelli, öğrenci, genç ve işçi gruplarına yönelik oluşturulmuş taahhütler biçiminde olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, serbest zaman hakkıyla ilgili çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Serbest zaman hakkı, Anayasa, Uluslararası sözleşmeler, Kanunlar.

* Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Artvin-Türkiye, e-posta: erdogan.ekinci@gmail.com

Leisure as a Human Right: A Study on the Legal Situation in Turkey

Abstract

The effective utilization of leisure time is important in enhancing individuals' quality of life, job satisfaction, health, and happiness. Additionally, the right to leisure is considered a significant human right in modern societies. It is an important concept for adapting to the lifestyles and working conditions of modern societies. In this context, there is a relationship between international law and the right to leisure. The right to leisure is considered within the scope of human rights, which is part of international law. International law provides various mechanisms for the recognition, protection, and enhancement of the right to leisure. For example, the United Nations Human Rights Council holds states accountable for violations of the right to leisure and can issue recommendations. Additionally, the European Court of Human Rights can examine individuals' claims and award compensation if states violate the right to leisure as parties to the European Convention on Human Rights. Balancing work and other life responsibilities can affect individuals' general well-being and happiness. Therefore, the right to leisure is recognized and protected in many international human rights documents and treaties. The protection of the right to leisure is ensured through various regulations in international documents and countries' domestic legal systems. These regulations aim to enhance individuals' quality of life by granting them the freedom to engage in activities such as leisure, cultural participation, entertainment, and relaxation. However, the implementation and protection of these rights may vary in each country. In this context, the protection and regulation of the right to leisure within the framework of international treaties and domestic regulations, to which Turkey is also a party, can be considered a special research topic. Despite many studies in the national literature on leisure activities, no study has been found on leisure law. However, the right to leisure is considered one of the most fundamental human rights and is of great importance both in international treaties and in national law in terms of the guarantees provided. This research aims to determine the legal status of the right to leisure in Turkey. In this research, the method of document analysis was used to examine the international treaties to which Turkey is a party, the 1982 Constitution, and the existing laws, and to determine the existing regulations regarding the right to leisure. The content of the documents subject to document analysis was analyzed using content analysis technique, and the data were obtained from the laws published in the Official Gazette archives, the articles of the 1982 Constitution, and the official documents of the United Nations and the Council of Europe available on their official websites. The statements regarding the right to leisure in the content of the relevant documents were obtained as a result of scanning the reference words determined within the scope of the research. In the research, documents related to the right to leisure were classified into three different categories (international documents, constitution, and laws). In the evaluation based on the research results, it was attempted to reveal how detailed the documents address the right to leisure. It was determined that the legal regulations regarding the right to leisure in the content of the classified documents are generally in the form of commitments created for children, women, the elderly, disabled, students, young people, and workers. Based on the findings obtained, various recommendations regarding the right to leisure have been presented.

Keywords: Right to leisure, Constitution, International agreements, Laws

Giriş

Serbest zaman hakkı, Sanayi Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkmış modern bir kavram olarak kabul edilir. İşçilerin, çalışarak sermaye oluşturma sürecine yönelmeleri, iş sonrası hak ettikleri serbest zamanın önemini vurgular (Karev ve Doron, 2017). Alanyazında sıklıkla işçi hakları bağlamında ele alınana serbest zaman hakkı, insan onurunu riske atan çalışma şartlarına karşı geliştirilen ortak bir yaklaşımın sonucu olarak ortaya çıkmıştır

(Risse, 2009; Richards ve Carbonetti, 2013; Veal, 2015). Çalışma saatlerinin azaltılması, işçiler ve reformcular tarafından serbest zaman hakkının güvence altına alınması için aktif bir şekilde savunulmuştur (Veal, 2021). Henderson (2014a) tarafından da belirtildiği gibi, serbest zaman adaletin bir unsuru olarak kabul edilir ve sürdürülebilir çevrelerin oluşturulmasında, yaş, cinsiyet, yetenek, sosyal sınıf, ırk, etnik köken veya kimlik gibi ayrımcılık unsurları gözetmeksizin herkesin serbest zaman hakkı vardır.

1948 yılında Birleşmiş Milletler, yaşamın, özgürlüğün ve toplumun uluslararası düzeyde yeniden tanımlanması gerekliliğini kabul etmiş ve bu gerekliliği karşılamak amacıyla İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni (İHEB) yayımlamıştır (Veal, 2015). İHEB'in 24. maddesi, herkesin dinlenme ve serbest zaman geçirme hakkını vurgulayarak, bu hakkın artık temel uluslararası insan hakları sözleşmelerinin bir parçası haline geldiğini belirtmektedir (Byrne ve Lee Ludvigsen, 2023). Bu bağlamda, Dünya Serbest Zaman Örgütü (World Leisure Organization), İHEB'in 24. maddesinden esinlenerek 1970'te Serbest Zaman Şartı'nı yayınlamış ve bu şart 1979 ve 2020 yıllarında iki kez gözden geçirilerek yeneilenmiştir (Sivan ve Veal, 2021). Serbest Zaman Şartı, bireylerin yaşamlarında rekreasyon ve serbest zamanın önemini ve değerini vurgulamaktadır. Bildiri, bireylerin kendilerini gerçekleştirme, yaşam kalitelerini artırması ve toplumsal değerleri elde etmesine katkı sağlayan özgürce seçilmiş etkinlikleri deneyimleme hakkına vurgu yapmaktadır (Henderson, 2014b).

Serbest zaman aktivitelerine erişim, küresel düzeyde bir insan hakkı olarak kabul edilirken, bireyler, topluluklar ve ülkeler bu hakkın yerine getirilmesiyle ilgili çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır (McGrath ve ark., 2017). Serbest zamanın insan hakları kapsamında olmasına rağmen, bazı politika ve uygulamaların etkisiyle, sosyal, psikolojik, sağlık ve refah gibi birçok faydayı getirmesine rağmen, bu fırsatları sınırlayabilir veya engelleyebilir. (Evans ve ark., 2017). Devlet politikaları açısından, uluslararası belgeler, anayasalar ve yasalar, temel hak ve özgürlüklerin belirlenmesinde kritik bir rol oynar. Bir hak veya özgürlüğün bu belgelerde yer alması, o hakka hukuki düzeyde bir statü ve koruma sağlandığı anlamına gelir ve bu, ilgili hak veya kavramın önemini vurgular. Türkiye, uluslararası belgelere ve iç hukuka bağlı olarak serbest zaman hakkıyla ilgili belirli yükümlülöklere sahiptir. Bu bağlamda araştırma, Türkiye'de serbest zaman hakkının hukuki durumunu ortaya koymaya odaklanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, nitel araştırma modelleri içerisinde yer alan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bir başka tanıma göre, resmi ya da özel

kayıtların toplanması, düzenli bir şekilde gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi sürecine doküman analizi denilmektedir (Ekiz, 2020).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, Anayasa maddeleri ve kanunlarla sınırlıdır. Ancak tüm bu belgelere erişiminin zorluğu göz önünde bulundurularak amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, altı uluslararası sözleşme, beş Anayasa maddesi, on üç kanun ve bir adet kanun hükmünde kararname örneklem olarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verilerini, yazı temelli dokümanlar içerisinde yer alan Resmî Gazete, Anayasa ile Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne ait resmi internet sayfalarında buluna yazılı dokümanlar oluşturmuştur. Araştırma kapsamında yapılan doküman incelemesine konu olan belgelerin incelenmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İlgili dokümanlar üzerinde sırasıyla “boş zaman, serbest zaman, rekreasyon, boş vakit ve serbest vakit” kelimeleri referans olarak yazılarak tarama yapılmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda, Resmî Gazete, Anayasa, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi'ne ait resmi internet sitelerinde yer alan belgelerin içeriğinde ilgili referans kelimelerin bulunduğu dokümanlar tespit edilerek incelenmiştir. Mevcut araştırma süresince “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” çerçevesinde hareket edilmiştir.

Bulgular

Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmelerde Serbest Zaman Hakları

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkileri kısmında yer alan Anayasasının 90. maddesine göre, uluslararası sözleşmeleri uygun bulma yetkisi şu biçimde düzenlenmiştir: “Milletlerarası sözleşmeler, usulüne uygun olarak yürürlüğe konulduğunda, kanun hükmündedir.” Türkiye adına yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla yapılacak sözleşmelerin onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bir kanunla uygun bulunması şartına bağlıdır. (Anayasa, 1982). Bu düzenlemeler, uluslararası sözleşmelerin yasal statüsünü ve onaylanma sürecini belirlerken, Türkiye'nin uluslararası alanda taahhütlerini yerine getirmesini ve bu sözleşmelerin iç hukuka uygunluğunu sağlamak için bir mekanizma oluşturmaktadır.

Başta İHEB olmak üzere, uluslararası ve ulusal farklı kuruluşlar tarafından ortaya konmuş, serbest zamanı bir insan hakkı olarak ele alan toplam yirmi yedi sözleşme bulunmaktadır (Veal, 2015). Türkiye, içeriğinde serbest zaman hakkı bulunan bu yirmi yedi sözleşmelerden altısına taraf olmuştur. Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İnsan Hakları Evrensel Beyanname, 1949), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

(Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 2003), Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1985), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 1994), Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 2008), Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Şartı'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 1989).

Serbest zaman hakkı konusunda Türkiye'nin taraf olduğu belgelerden ilki İHEB'dir. Bu belge, uluslararası alanda büyük öneme sahip ilk belgedir ve diğer uluslararası belgelerde yer alan serbest zaman hakkına referans teşkil etmektedir. İlgili belge, 10 Aralık 1948 tarihli ve 217 (III) sayılı kararıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Türkiye, bu bildiriye yer alan prensiplere katılımını Bakanlar Kurulu Kararıyla 27 Mayıs 1949 tarihinde resmi olarak gerçekleştirmiştir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1949). Bildirinin 24. maddesi, serbest zaman hakkına atıfta bulunmaktadır. Bu madde;

“Herkesin dinlenme ve serbest zaman hakkına sahip olduğunu; bunun, iş saatlerinin uygun sürede sınırlanması ve belirli periyotlarda ücretli tatil imkânı sağlanmasıyla desteklenmesi gerektiğini” belirtmektedir.”

Bu madde, herkesin dinlenme ve serbest zaman hakkının korunmasını vurgularken iş saatlerinin makul sınırlar içinde tutulmasıyla birlikte düzenli ücretli tatil imkânının önemini vurgulamaktadır.

Serbest zaman hakkı konusunda bir diğer uluslararası belge ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'dir. Bu sözleşme, 16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılmış olup, Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde New York'ta imzalanmıştır (Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 2003). Günümüz küreselleşme çağında, söz konusu belge ulusal sınırları aşan sorunlarla başa çıkmak için uluslararası iş birliğine vurgulamaktadır (Coomans, 2011). İlgili belgede yer alan madde 7/d'ye bakıldığında;

“Herkesin yararlanma hakkını tanıyan bu düzenleme, dinlenme, serbest zaman, makul çalışma süresi, ücretli dönemsel tatiller ve resmî tatillerde ücret ödemesini içeren adil ve elverişli çalışma koşullarını sağlamaktadır” (Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 2003).”

İlgili madde, çalışma koşullarının önemli bir yönünü vurgulayarak, insanların dinlenme hakkı ve çalışma sürelerinin adil ve elverişli olması gerektiğini belirtmektedir. Bu haklar sayesinde,

çalışanların fiziksel ve zihinsel sağlıklarının korunmasını ve genel refahlarının desteklemesinin amaçlandığı söylenebilir.

Türkiye'nin taraf olduğu diğer bir uluslararası belge, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'dir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1979 yılında kabul edilen ilgili belge, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırma yükümlülüğü getiren uluslararası bir belgedir ve bu konuda taraf devletlere sorumluluklar yüklemektedir. (Arslan, 2004). Bu belge, 14 Ekim 1985 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1985). İlgili belgede, serbest zaman hakkıyla ilgili olarak; “Taraf devletler, kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi amacıyla, ekonomik ve sosyal hayatın diğer alanlarında erkeklerle kadınların eşit olarak haklardan yararlanabilmelerini sağlamak için gerekli tedbirleri alacakları” bu belgede yer alan 13. madde kapsamında taahhüt edilmiştir. Bu bağlamda sözleşmenin 13/c maddesine göre;

“Rekreasyonel aktivitelere, spora ve kültürel yaşamın her türüne katılım hakkı” kadınlara tanınmış haklar içerisinde yer aldığı görülmektedir (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1985).”

Bu hak, kadınların yaşamlarını zenginleştiren, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını destekleyen önemli bir unsurdur. Bu aktivitelere erişimin adil ve eşit olması, herkesin bu fırsatlardan yararlanabilmesi adına önemli olduğu söylenebilir.

Serbest zaman hakkını düzenleyen bir başka belge de Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. Bu belge, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir. (U.N. Genral Asseby, 1989). Türkiye bu belgeyi, 9 Aralık 1994 tarihinde onaylamıştır (Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 1994). İlgili sözleşmede yer alan 31. maddesinde, çocukların sahip olduğu serbest zaman haklarına değinildiği tespit edilmiştir. İlgili maddelere bakıldığında;

“Taraf devletler, çocuğun dinlenme, serbest zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar (31/1 md.). Ayrıca, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar, teşvik ederler ve çocuklar için serbest zamanlarını değerlendirmeye, dinlenmeye ve sanata katılmaya yönelik destek sağlarlar (31/2 md.) (Milletlerarası Sözleşme, 1995).”

İlgili maddeler, sözleşmeye taraf devletlerin çocukların serbest zaman haklarını korumayı ve teşvik etmeyi içerdiğini göstermektedir. Çocuklar için fiziksel aktivite, oyun, eğlence vb. faaliyetlerin devletler tarafından çocuklara bu hakların sunulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin taraf olduğu bir diğer uluslararası belge ise Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'dir. 3 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu belge ve beraberindeki İhtiyari Protokol, 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılmıştır (Hendriks, 2007). Türkiye, 18 Aralık 2008 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak onaylanmıştır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 2008). İlgili belgede, "Kültürel yaşam, dinlenme, serbest zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım" başlığını taşıyan madde 30/5'e bakıldığında, "Taraf devletler, engellilerin eğlence, dinlenme ve spor etkinliklerine diğer bireylerle eşit koşullar altında katılımını sağlamak amacıyla aşağıda belirtilen tedbirler" üzerinde durmakta olduğu tespit edilmiştir.

İlgili maddenin d bendine bakıldığında; "Okullardaki etkinlikler dâhil olmak üzere, engelli çocukların oyun, eğlence, serbest zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılımını sağlamak" ve e bendinde "Eğlence, turistik, serbest zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerini düzenleyenlerin sunmuş olduğu hizmetlere engellilerin erişimini sağlamak" biçiminde taahhüt etmektedir (Milletlerarası Sözleşme, 2009)."

Bu maddelerin, engelli bireylerin serbest zaman aktivitelerine katılımını teşvik ederek, toplumsal yaşama katılımlarını artırmayı ve fırsatlardan eşit şekilde yararlanabilmelerini amaçladığı söylenebilir.

İçeriğinde serbest zaman hakkının yer aldığı bir diğer uluslararası belge Avrupa Sosyal Şartı'dır. Bu belge, Avrupa Konseyi'nin belirli sosyal hakları içeren bir anlaşma belgesidir. 1961'de kabul edilen bu belge, sosyal ve ekonomik hakları vurgular ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden farklıdır (O'Conneide, 2018). Türkiye, ilgili belgeyi 4 Temmuz 1989 tarihinde onaylamaya uygun bulmuştur (Avrupa Sosyal Şartı'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 1989). İlgili belgeye göre;

"Engellilerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkı" başlıklı Madde 15/3'e "Engellilerin, teknik yardımları da içermek üzere, iletişim ve hareket engellerinin üstesinden gelmeyi ve ulaşım, barınma, kültürel etkinlikler ve serbest zaman kullanımını sağlamayı hedefleyen önlemler yoluyla özürülülerin toplumla tam olarak bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını teşvik etmeyi" taahhüt etmektedir (Aydın, 2014)."

Bu madde, engelli bireylerin serbest zaman hakkının daha erişilebilir ve eşit bir şekilde yaşanmasını destekleyen önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu tür önlemler, engelli bireylerin serbest zamanlarını daha özgürce ve istedikleri gibi geçirebilmelerine olanak tanıyarak yaşamlarının kalitesini artırabilir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Serbest Zaman Hakları

Bu bölümde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, serbest zaman hakkıyla ilgili doğrudan veya dolaylı atıfların bulunduğu maddeler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Anayasa'da, 17., 23., 50., 58. ve 59. maddeleri yer almaktadır. İlgili maddelerin kapsamı içinde, serbest zaman hakkının anayasal olarak korunduğu ve güvence altına alındığı söylenebilir.

Bu maddelerden ilk olarak, Anayasa'nın 17. maddesine bakıldığında, “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip” olduğu hükmü görülmektedir. Bu madde, bireylerin varlıklarını sürdürme ve yaşamlarının korunması konusunda Anayasa kapsamında hüküm vererek bu hakları teminat altına almaktadır. Yaşama ve var olma hakkı, tüm insanların en temel hakkıdır ve bu hak, birçok ulusal ve uluslararası sözleşmelerde temel hak ve özgürlükler açısından öncelikli olarak vurgulanır. Diğer haklara sahip olabilmek için bireyin ilk koşulu yaşama hakkına sahip olmasıdır (Tacir, 2013). Yaşama hakkı sağlandığında, eğitim, sağlık, ifade özgürlüğü gibi diğer haklara ulaşım da daha etkili bir şekilde mümkün olabilir. Dolayısıyla, yaşam hakkı insan haklarının temel dayanağıdır ve bu hak sağlandığında diğer haklara erişim de daha güçlü bir zeminde oluşabilir.

Anayasa'nın 23. maddesi, serbest zaman hakkı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu madde, “Herkesin yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğunu” belirtmektedir. Anayasa ve kanunlar çerçevesinde tüm vatandaşların, yurt içi veya yurt dışı seyahat, gezi, sağlık, inanç, eğitim vb. amaçlar doğrultusunda özgürce hareket etme hakkını taahhüt etmektedir. Seyahat özgürlüğü hakkı, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde de önemli bir konudur. Serbest zaman ve özgürlük arasındaki ilişki genellikle özgürlük kavramına dayanırken, serbest zaman genellikle günlük rutinden, çalışma temposundan kaçış olarak nitelendirilir (Carr, 2017). Seyahat özgürlüğü, bir serbest zaman hakkı olarak değerlendirildiğinde, her bireyin elde edebileceği ve yaşayabileceği ideal bir özgürlük biçimi olarak düşünülür (Torabian ve Miller, 2017).

Tarihsel olarak, işverenler tarafından serbest zamanın işyerindeki rolü ve iş yeri temelli toplu eğlence ve dinlenme aktiviteleri I. Dünya Savaşı sonrasında giderek yaygınlaşmıştır (Collins, 2007). Bu duruma bağlı olarak, çalışanlar için dinlenme hakkı, birçok ülke anayasasında temel bir hak olarak yer almaktadır (Kayırgan, 2021). Bu bağlamda, Anayasa'nın 50. maddesinin doğrudan serbest zaman hakkıyla ilişkili olduğu söylenebilir. İlgili maddeye göre;

“Çalışma şartları ve dinlenme hakkı” başlığını taşıyan, “Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenleneceği” konunun koyucusu tarafından taahhüt edilmiştir.”

Bu madde, işçilere fiziksel ve zihinsel olarak dinlenme fırsatı tanıyarak, iş hayatının sürdürülebilirliğini ve çalışanların refahını desteklemeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla, bu cümle, serbest zaman hakkının çalışanların yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir yönüne işaret ettiği söylenebilir.

Serbest zaman hakkıyla ilgili bir diğer atıf ise Anayasa'nın 58. maddesinde yer almaktadır. Anayasa'nın 58. maddesi, gençlere yönelik politikaların oluşturulmasını öngörerek şunları belirtmektedir:

“Devlet, gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.”

Bu madde, atipik serbest zaman uygulamaları ile diğer zararlı alışkanlıklardan gençleri koruma amacıyla önlemler almayı taahhüt etmektedir. Bu bağlamda, ilgili madde gençlerin sağlıklı ve üretken bir şekilde serbest zamanlarını değerlendirmelerini sağlamak ve zararlı alışkanlıklardan kaçınmalarını desteklemek amacıyla tasarlandığı söylenebilir. Roberts (2019), gençlerin yetişkinlerle karşılaştırıldığında daha fazla serbest zamanı olduğunu, bunu daha fazla kullandıklarını ve gençlik kültürlerini serbest zaman aktiviteleri aracılığıyla şekillendirdiklerini belirtmektedir.

Anayasa'nın 59. maddesi, serbest zaman hakkı konusunda önem taşımaktadır. İlgili maddeye bakıldığında;

“Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur” hükmünü içermektedir.”

Bu hüküm, yasa koyucunun vatandaşların sağlığını, sosyal bağlarını güçlendirme ve refahlarını artırma amacını taşımaktadır. Spor, insanların serbest zamanlarında en sık katılım sağladığı aktivite olduğundan büyük ilgi görmektedir (Hallmann ve ark., 2017). Serbest zaman aktivitelerine duyulan talep ile spor arasında her zaman pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Spor, geniş bir etkinlik yelpazesinin içinde yer aldığı için, serbest zaman içerisinde en çok tercih edilen aktivite türü olarak öne çıkmaktadır (Downward ve Rasciute, 2010).

Kanunlarda Yer Alan Serbest Zaman Hakları

Türkiye’deki serbest zaman hakkıyla ilgili hukuki düzenlemelerden bir diğeri de kanunlardır. Serbest zaman hakkının yer aldığı bu kanunlar; 274 sayılı Sendikalar Kanunu, 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, 3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun, 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu, 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun, 5253 sayılı Dernekler Kanunu, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu ve 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olarak sıralanabilir.

Serbest zaman hakkı konusunda incelenen ilk yasal düzenleme, 274 sayılı Sendikalar Kanunu’dur. Bu kanun, 11462 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

“İlgili kanunun 14/1/i maddesine bakıldığında; “İşçilerin veya işverenlerin meslekî bilgilerini artıracak, kurs ve konferanslar düzenlemek, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basımevi ... kurmak; işçilerin serbest zamanlarını iyi ve nezih şekilde geçirmeleri için imkânlar sağlamak” sendikaların sorumlulukları içerisinde yer almaktadır (Sendika Kanunu, 1963).”

İlgili maddenin, işçilere daha iyi bir yaşam kalitesi sunarak, serbest zamanlarını nitelikli ve sağlıklı şekilde geçirmelerine yardımcı olmayı amaçladığı söylenebilir.

Bu alanda yer alan diğeri bir kanun ise 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu’dur. İlgili kanun, 12025 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kanuna ait madde 13/b’ye bakıldığında;

“Üyelerinin ve ailelerinin serbest zamanlarını ve tatillerini iyi ve faydalı şekilde geçirmeleri ve sağlıkları için, kâr amacı gütmemek şartıyla, dinlenme yerleri ve spor alanları, parklar ve kitaplıklar kurmak ve yönetmek” ilgili sendikaların düzenleyebileceği faaliyetler arasında yer almaktadır (Devlet Personeli Sendikaları Kanunu, 1965).

Bu maddenin, üyeler ve aileleri için dinlenme, spor, doğa, bilgiye erişim vb. imkânları sunarak sağlıklı ve keyifli zaman geçirmeyi hedeflediği söylenebilir.

Serbest zaman hakkına atıfta bulunan yasalardan biride 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’dur. İlgili kanunun amacı, “Milli Eğitim’in temel hedefi, bireylerin bilgi, beceri ve değerlerle donanmış, toplumsal sorumluluklarını bilen, eleştirel düşünebilen, özgüvene sahip ve sürekli öğrenme yeteneğine sahip bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktır. Eğitim sistemi, bu

amaca ulaşmak için çeşitli düzeylerdeki eğitim kurumları ve programları aracılığıyla bireyleri desteklemek ve geliştirmek.” (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). 1739 sayılı kanunun “Yaygın eğitim” başlıklı 40/6 maddesinde serbest zaman hakkına değinilmiştir. Bu maddeye göre,

“Serbest zamanları iyi bir şekilde değerlendirme ve kullanma alışkanlıkları kazandırmak” yaygın eğitimin özel amaçları içerisinde yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).”

Bu maddenin, öğrencilerin kişisel gelişimleri, hobiler edinme, sosyal etkileşim ve dinlenme gibi çeşitli alanlarda serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirmelerini desteklemeyi amaçladığı söylenebilir.

Serbest zaman hakkıyla ilgili bir diğer düzenleme ise 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda yer almaktadır. İlgili kanun, yükseköğretimin kalitesini artırmak, ulusal ve uluslararası standartlara uygunluğu sağlamak, öğrencilerin bilimsel düşünce ve eleştiri yeteneklerini geliştirmek, araştırma ve inovasyonu teşvik etmek gibi hedeflere odaklanmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının teşkilatlanması, içsel yönetim mekanizmalarının belirlenmesi, akademik ve idari birimlerin işlevselliğinin düzenlenmesi, öğrenci ve öğretim elemanları arasındaki etkileşimin desteklenmesi gibi unsurlar bu düzenlemelerin kapsamını oluşturması (Yükseköğretim Kanunu, 1981) amacıyla ortaya konmuştur. 2547 sayılı kanunda yer alan “Sosyal hizmetler” başlıklı 47/a maddesine bakıldığında,

“Yükseköğretim kurumları, Yükseköğretim Kurulunun yapacağı plan ve programlar uyarınca, öğrencilerin beden ve ruh sağlığının korunması, barınma, beslenme, çalışma, dinlenme ve serbest zamanlarını değerlendirme ... bunlardan öğrencilerin en iyi şekilde yararlanmaları için gerekli önlemleri almakla görevli” olduğu yasa koyucu tarafından belirlenmiştir (Yükseköğretim Kanunu, 1981).”

Bu maddeye göre, yükseköğretimle ilgili kurumların öğrencilerin serbest zamanlarını en iyi biçimde değerlendirmelerini sağlamak amacıyla gerekli plan ve programları uygun hareket etmekle yükümlü oldukları söylenebilir.

3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, 3961 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kanunda, milli devrimlerin ideallerine uygun olarak, gençlerin karakter gelişimine, sosyal becerilere, dayanıklılığa ve fair-play prensiplerine vurgu yaparak, beden eğitimi aracılığıyla bireylerin çok yönlü bir şekilde gelişmelerinin desteklenmesi amaçlanmıştır (Beden Terbiyesi Kanunu, 1938). Serbest zaman hakkı bağlamında, 3530 sayılı kanunun 4. maddesine bakıldığında;

“Gençler için kulüplere girmek ve serbest zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir.” Bu madde kapsamında, spor kulüplerine üye olmaları ve serbest zamanlarını fiziksel aktiviteye katılarak geçirmeleri zorunlu kılınmıştır.”

1963 yılında 3530 sayılı kanunun 4. ve 13. maddelerinin, Anayasanın 21. ve 29. maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu tarafından, Anayasa Mahkemesi’ne dava açılmıştır. Anayasa Mahkemesi 3 Kasım 1964 tarihinde, 3530 sayılı Kanunun 4. maddesinde yer alan “Gençler için kulüplere girmek ve serbest zamanlarında beden terbiyesine devam etmek mecburidir” şeklindeki hükmünün oy birliği ve 13. Maddesinde yer alan “Gençlerin beden terbiyesi ve sporu, bu kanun ile kurulacak ve bu kanun hükümlerine intibak ettirilecek kulüpler ve gruplar vasıtasıyla yaptırılır” şeklindeki hükmü ise oy çokluğu ile Anayasa’nın 21/2 maddesine ve Anayasa’nın teminatı altında bulunan kişi hürriyeti ilkesine aykırı olduğundan iptaline karar vermiştir (Anayasa Mahkemesi Kararı, 1965).”

3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu, 21 Mayıs 1986 tarihinde 3289 sayılı Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun’un yayımlanması ile birlikte yürürlükten kaldırılmıştır. 3289 sayılı kanunda serbest zaman hakkında ilgili maddelere bakıldığında; Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün görevleri” başlığını taşıyan, 2/k maddesine göre,

“Gençliğin serbest zamanlarının değerlendirilmesi hususunda diğer kuruluşlarla iş birliği yapmakla” görevlidir.

Ayrıca, “Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevleri” başlıklı Geçici 6-A/h maddesine bakıldığında;

“Gönüllü gençlik hizmetleri ile serbest zamanları değerlendirme faaliyet çeşitlerini bünyesinde toplayan ve yürüten Gençlik Birlikleri’nin programlarını düzenlemek ve desteklemek, takip ve denetim altında bulundurmak” (Beden Terbiyesi Kanunu, 1986) Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görevleri içerisinde yer almaktadır.”

İlgili kanunda zaman içerisinde gerçekleştirilen değişiklikler sonucunda serbest zaman hakkında ilgili bahsi geçen maddeler kaldırılmıştır. 2 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 12/a maddesine göre 3289 sayılı kanunun adı, Gençlik ve Spor Hizmetleri Kanunu olarak değiştirilmiştir (Kanun Hükmünde Kararname, 2018). İlgili kanunda gerçekleşen düzenleme sonucunda, serbest zaman hakkına yönelik herhangi bir atıfta bulunulmadığı belirlenmiştir.

Serbest zaman hakkı bağlamında yer alan bir diğere yasal düzenleme ise 4652 Sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu'dur. Bu kanunun amacı, Türk Polis Teşkilatı'nın en üst düzeydeki eğitim kurumu olan Polis Akademisi ve bağlı fakülteleri, enstitüleri ve polis meslek yüksek okulları, yüksek öğrenimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek, bu kurumların teşkilatlanmasını, görev ve sorumluluklarını, eğitim-öğretim süreçlerini, araştırma faaliyetlerini, yayın politikalarını, öğretim elemanları ve öğrencilerle ilgili esasları düzenlemek amacıyla faaliyet göstermektedir (Polis Yüksek Öğretim Kanunu, 2001). 4652 sayılı kanunun, "Denetim ve sosyal hizmetler" başlığı taşıyan 28. maddesine göre;

"Başkanlıkça, öğrencilerin beden ve ruh sağlığının korunması, bu kanunla öngörüldüğü şekilde iaae, barınma, çalışma, dinlenme ve serbest zamanlarını değerlendirme gibi sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, ... çeşitli sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak üniteler ve benzer yerler açılması ve bunlardan öğrencilerin yeterli şekilde yararlanması için gerekli tedbirlerin alınması" Polis Yüksek Öğretim kurumlarının görevleri içinde yer almaktadır (Polis Yüksek Öğretim Kanunu, 2001)."

Bu madde serbest zaman hakkı açısından değerlendirildiğinde, polis okullarında eğitim gören öğrencilere serbest zamanlarını değerlendirme imkânları sunmayı içerdüğü ve öğrencilerin sadece akademik başarılarına odaklanmakla kalmayıp aynı zamanda kişisel gelişimleri ve refahları için de zaman ayırabilmelerinin desteklendiğı söylenebilir.

4857 sayılı İş Kanunu'nu, serbest zaman hakkı konusunda yer alan bir diğere önemli yasal düzenlemedir. İlgili kanunun amacına bakıldığında, "İşverenler ile bir iş sözleşmesine dayanarak çalıştırılan işçilerin çalışma şartları ve çalışma ortamına ilişkin hak ve sorumluluklarını düzenlendiğı" (İş Kanunu, 2003) görölmektedir. 4857 sayılı kanunda yer alan, "Fazla çalışma ücreti" başlıklı 41. maddesine göre;

"Ülkenin genel yararları yahut işin niteliğı veya üretimin artırılması gibi nedenlerle fazla çalışma yapılabilir." "Fazla çalışma veya fazla sürelerle çalışma yapan işçi isterse, ... fazla çalıştığı her saat karşılığında bir saat otuz dakikayı, fazla sürelerle çalıştığı her saat karşılığında bir saat on beş dakikayı serbest zaman olarak kullanabilir. İşçi hak ettiğı serbest zamanı altı ay zarfında, çalışma süreleri içinde ve ücretinde bir kesinti olmadan kullanır" ifadesi yer almaktadır (İş Kanunu, 2003)."

Bu madde, işçilere fazla çalıştıkları saatler karşılığında serbest zaman tanıyarak serbest zaman haklarını desteklemekle birlikte, işçilerin serbest zaman haklarını korumayı ve dengeyi sağlamayı amaçlamaktadır.

5253 Sayılı Dernekler Kanunu, serbest zaman hakkı konusunda yer alan diğerk bir yasal düzenlemedir. İlgili kanun, “Dernekler, kurulacak şube, temsilcilik, federasyon ve konfederasyonların, merkezleri yurt dışında bulunan dernek ve vakıflar ile diğerk kâr amacı gütmeyen örgütlerin Türkiye’de açılacak şube veya temsilciliklere dair yasak ve izne tâbi aktivitelerini, görevlerini, denetim ve uygulanacak ceza ve bunlara ilişkin diğerk konuları gerçekleştirmek” (Dernekler Kanunu, 2004) amacıyla oluşturulmuştur. İlgili kanunun “Gençlik ve spor kulüpleri” başlıklı 14. maddesine göre;

“Derneklerden başvurmaları halinde; spor faaliyetine yönelik olanlar spor kulübü, serbest zamanları değerlendirme faaliyetine yönelik olanlar gençlik kulübü ve her iki faaliyeti birlikte amaçlayanlar gençlik ve spor kulübü adını alır şeklinde ifade edilmiştir (Dernekler Kanunu, 2004).”

5253 sayılı kanunun 14. maddesi, 22 Nisan 2022 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7405 sayılı Spor Kulüpleri ve Spor Federasyonları Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. 7405 Sayılı kanunda spor kulüplerinin kuruluşları ile ilgili bilgiler yer almasına rağmen gençlik kulüplerine ait herhangi bir ifadenin yer almadığı tespit edilmiştir.

Serbest zaman hakkını içeren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu’nun amacı, “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu, 2004). 5275 sayılı kanunda, iki ayrı bölüm ve üç farklı madde içerisinde serbest zaman hakkıyla ilgili hususların yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, “Kütüphaneden yararlanma” başlıklı 61. maddesine bakıldığında;

“Kütüphanelerde veya kitaplıklarda verilen derslere kaynaklık edecek kitapların yanı sıra olanaklar ölçüsünde hükümlülerin serbest zamanlarını değerlendirmelerini, okuma alışkanlığı edinmelerini ve kültür bakımından ufuklarını geliştirmelerini sağlayacak kitaplar da bulundurulacağı” yasa koyucu tarafından belirlenmiştir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu, 2004).”

Bu madde, hükümlülere kitaplar aracılığıyla serbest zamanlarını değerlendirme imkânı sunarak kişisel gelişimlerine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

İkinci olarak “Beden eğitimi ve serbest zaman etkinlikleri” başlığını taşıyan 87. ve 88. maddeleri içerisinde, serbest zaman hakkının yer aldığı görülmektedir.

“87. maddeye bakıldığında; “Sağlık durumlarının elverdiği ölçüde spor, beden eğitimi ve eğlendirici etkinliklere katılmasına müsaade olunur ve olanaklar ölçüsünde yer ve araç sağlanır. ... hükümlüye, hava koşulları

elverdiği ölçüde, günde en az bir saat açık havada gezme olanağı verilir. Bu süre içerisinde bireysel spor da yapılabilir.” 88. Maddeye göre, “Hükümlü, çalışma saatleri dışında ve belirlenecek düzene göre idarece tertiplenen kurslara katılabilir ve kütüphaneden yararlanabilir” (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu) biçiminde ifade bulmaktadır.”

İlgili maddeler bağlamında, hükümlülere sağlık durumları izin verdiği sürece spor, eğlendirici etkinlikler ve açık alan aktivitelerine katılma imkânı sağlayarak serbest zaman hakları desteklenmektedir. Ayrıca, düzenlenen kurslar aracılığıyla hükümlülerin serbest zamanlarında kişisel gelişimlerinin desteklendiği söylenebilir.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, serbest zaman hakkının yer aldığı bir diğer yasal düzenlemedir. İlgili kanunun, korunmaya ihtiyacı olan veya suça sürüklenme durumu olan çocukların haklarını ve esenliklerini güvence altına almak amacıyla usul ve esasları düzenlemek (Çocuk Koruma Kanunu, 2005) amacıyla yürürlüğe girmiştir. 5395 sayılı kanunda, “Denetim görevlisinin görevleri” başlığını taşıyan 38/d maddesine göre;

“Kaldığı yerleri ve ilişki kurduğu kişileri ziyaret ederek çocuğun içinde yaşadığı şartları, ailesi ve çevresiyle ilişkilerini, eğitim ve iş durumunu, serbest zamanlarını değerlendirme faaliyetlerini yerinde incelemek” çocuk denetim görevlisinin görevleri içerisinde yer almaktadır (Çocuk Koruma Kanunu, 2005).”

Bu madde, çocuğun serbest zaman hakkı çerçevesinde, kendi yaşam koşullarını, aile ve çevre ilişkilerini birebir deneyimleyerek değerlendirme fırsatı sunduğunu vurgulamaktadır.

Serbest zaman hakkıyla ilgili bir diğer yasal düzenleme, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu’dur. Bu kanun, “Türkiye’de özel öğretim kurumları açma izni, işleyişi, personel istihdamı, finansal destek ve yabancıların kurduğu özel okulların yönetimini, denetimini ve çalıştırılmasını düzenlemeyi” amaçlamaktadır (Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 2007). İlgili kanunun “Tanımlar” bölümünde yer alan 2. maddesine ait g ve ö bentlerinde serbest zaman hakkına dair atıflar bulunmaktadır. Bu bağlamda;

“Kişilerin sosyal, sanatsal, sportif, kültürel ve mesleki alanlarda bilgi, beceri, dil, yetenek ve deneyimlerini geliştirmek, isteklerine göre serbest zamanlarını değerlendirmek amacıyla faaliyet gösteren özel öğretim kurumlarını ifade etmektedir” (2/g md.). “Kişilerin, bakanlıkça belirlenmiş bilim gruplarına uygun eğitim ortamlarında, öğrenim seviyelerine, ilgi ve isteklerine uygun öğretim programları doğrultusunda, bilgi, beceri, yetenek

ve deneyimlerini geliştirdiği, serbest zamanlarını değerlendireceği bir bilim grubunda eğitim veren kurumlarını ifade ettiği (2/ö md.) biçiminde taahhüt edilmiştir” (Özel Öğretim Kurumları Kanunu, 2007).”

Bu maddelerin, serbest zaman hakkı bağlamında, özel öğretim kurumlarının öğrencilerin ilgi ve isteklerine uygun olarak öğrenim sağlayarak bilgi, beceri ve deneyimlerini geliştirmelerini, serbest zamanlarını nitelikli bir şekilde geçirmelerini hedeflediği söylenbilir.

Serbest zaman hakkı konusunda yapılan yasal düzenlemelerden bir diğerisi ise Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’dir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde yer alan, “Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü” başlıklı, 71/đ maddesine göre;

“Yaşlıların toplumla bütünleşmesine, statü ve rollerinin yeniden kazanımına, işlevlerinin artırılmasına, serbest zamanlarının etkili bir biçimde değerlendirilmesine ilişkin mekanizmalar oluşturmasını” ilgili genel müdürlüğün yetkileri arasında olduğunu belirtmektedir (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018).”

Bu madde, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün görev ve yetkileri arasında bulunmaktadır. İlgili madde serbest zaman hakkı çerçevesinde değerlendirildiğinde, yaşlıların serbest zamanlarının etkili bir şekilde değerlendirilmesi ve statüleri ile rollerinin yeniden kazandırılması hususuna değindiği söylenbilir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye’de serbest zaman hakkı, uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve kanunlar çerçevesinde güvence altına alınmış olup, bireylerin kültürel, eğitsel, sosyal ve kişisel gelişimlerine katkıda bulunacak şekilde serbest zamanlarını değerlendirmelerine olanak sağlamayı amaçladığı söylenbilir. Bu hukuki düzenlemeler, serbest zaman alanında yapılan etkinliklerin ve katılımın, toplumun genel refahını ve gelişimini olumlu yönde etkileyebilmesi açısından önem taşımaktadır. Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, anayasa ve kanunlarında yer alan serbest zaman hakkıyla ilgili maddeler, bireylere bu haklarını kullanma ve geliştirme özgürlüğünü tanımakta ve korumakta olduğunu göstermektedir. Uluslararası sözleşmelerde ve Anayasa’da serbest zaman hakkıyla ilgili daha kapsamlı düzenlemeler bulunmakla birlikte, kanunlarda daha özelliqli düzenlemelere rastlanmaktadır.

Elde edilen araştırma bulgularına göre, incelenen belgelerdeki serbest zaman hakkıyla ilgili maddelerin genellikle bireylerin bu hakkı nasıl kullanacaklarına dair genel çerçevesel sunduğu

tespit edilmiştir. İncelenen uluslararası belgelerin, Anayasa ve kanunlara ilişkin madde içeriklerinde serbest zaman hakkına vurgular yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak, vurguların derinliği ve kapsamı söz konusu belgeler arasında farklılık göstermektedir. Bazı belgelerde serbest zaman hakkına daha detaylı ve belirgin vurgular yapılırken, bazılarında ise bu vurgular daha yüzeysel kalmıştır. Özellikle, çoğu belgenin serbest zaman konusunu sınırlı bir bakış açısıyla ele aldığı ve genellikle korumacı bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, serbest zaman hakkı konusunda yer alan hakların genel olarak, çocuk, kadın, yaşlı, engelli, öğrenci, genç ve işçi gruplarına yönelik oluşturulmuş taahhütler biçiminde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bazı belgelerde serbest zaman hakkına ilişkin daha yerinde ve kapsamlı düzenlemeler yapılırken, diğerlerinde bu konunun yetersiz bir şekilde ele alındığı görülmüştür.

Uluslararası sözleşmeler incelendiğinde, özellikle dinlenme ve serbest zaman hakkının herkes için geçerli olduğu vurgulanmakta ve bu hakkın desteklenmesi için iş saatlerinin sınırlanması ve belirli periyotlarda ücretli tatil imkânı sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, serbest zaman aktivitelerinin, spora ve kültürel yaşamın her türüne katılma hakkının vurgulandığı bu uluslararası belgelerde, taraf devletlerin çocukların dinlenme, serbest zamanı değerlendirme, oynama ve yaşlarına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanıdığı belirtilmektedir. Çocuklar için serbest zamanlarını değerlendirmeye, dinlenmeye ve sanata katılmaya yönelik destek sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Engelli bireylerin oyun, eğlence, serbest zaman aktiviteleri ve spor etkinliklerine eşit şekilde katılma hakkının sağlanması gerektiği ve bu hakların desteklenmesi için çeşitli önlemlerin alınması gerekliliğine değinilmektedir. Bu önlemler arasında, iletişim ve hareket engellerinin üstesinden gelmeyi, ulaşım, barınma, kültürel etkinlikler ve serbest zaman kullanımını sağlamayı hedefleyen önlemlerin alınması ve engellilerin toplumla tam olarak bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını teşvik etmek bulunmaktadır. Bu belgeler, dinlenme, serbest zaman ve kültürel etkinliklere katılma gibi temel insan haklarının önemini vurgulamakta ve bu hakların herkes için eşit şekilde sağlanması gerektiğini belirtmektedir.

Eğitim öğretim kapsamında yer alan farklı yasalar bağlamında, öğrencilere sağlanan imkanlar, serbest zamanlarını etkili ve sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanımaktadır. Öğrencilerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve serbest zamanlarını değerlendirme imkanının sağlanması, genel refahlarını artırabilir ve yaşam kalitelerini iyileştirebilir. Bu nedenle, bu tür tedbirlerin alınması serbest zaman hakkının korunması açısından önem taşımaktadır. Özel öğretim kurumlarının sunduğu faaliyetler, bireylerin serbest zamanlarını istedikleri şekilde değerlendirmelerine ve sosyal, sanatsal, sportif, kültürel ve mesleki alanlarda kendilerini geliştirmelerine olanak tanıyabilir. Bu tür kurumlar, bireylerin ilgi ve isteklerine uygun olarak

serbest zamanlarını değerlendirebilecekleri ortamlar sağlayarak serbest zaman hakkının korunmasına ve desteklenmesine katkıda bulunabilir.

Çocuk denetim görevlilerinin yaptıkları ziyaretlerle çocukların serbest zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini gözlemlemesi, bu haklarının korunmasına ve desteklenmesine katkı sağlayabilir. Örneğin, çocukların güvenli ve sağlıklı bir şekilde serbest zamanlarını geçirmelerini sağlamak amacıyla çeşitli faaliyetler önerilebilir veya bu konuda destek verebilir. Bu şekilde, çocukların serbest zamanlarını etkin ve sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerine yardımcı olunabilir. Ayrıca, yaşlı bireylerin serbest zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirebilmeleri için çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklere katılma imkanları sunulması önemlidir. Yaşlıların toplum içinde aktif bir rol üstlenmelerine ve kendilerini ifade etmelerine olanak tanıyan ortamların oluşturulması da serbest zaman hakkının korunması açısından önemlidir. Bu tür hukuki düzenlemeler, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmaya ve genel refahlarını desteklemeye yardımcı olabilir. Ayrıca, hükümlülerin serbest zamanlarını değerlendirmesi, kültürel gelişimlerini destekleme hakkı açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, hükümlülere sağlanan bu imkanlar, serbest zamanlarını etkili ve sağlıklı bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanıyabilir. Bu tür faaliyetler, hükümlülerin sosyal entegrasyonunu artırabilir ve rehabilitasyon süreçlerine katkıda bulunabilir. Sonuç olarak, Türkiye'nin serbest zaman kavramını, uluslararası ve ulusal hukuk çerçevesinde bir insan hakkı olarak güvence altına alınmaya çalıştığı söylenebilir.

Etik Kurul İzin Bilgileri

Bu araştırmaya ait etik kurul izni, Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulu'nun 22.01.2024 tarih ve E-18457941-050.99-121516 sayılı kararı ile alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranları Beyanı:

Araştırmanın tamamı, araştırmanın tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çatışma Beyanı

Yazarın araştırma ile ilgili bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Anayasa Mahkemesi Kararı. (1965, 17 Mart). Resmî Gazete. (Sayı: 11955). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11955.pdf>
- Arslan, G. (2004). Birleşmiş milletler kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına dair sözleşme (Öngörülen haklar ve öngörülen usuller). *İÜHFİM*, 62(1-2), 3-43.
- Avrupa Sosyal Şartı'nın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. (1989, 4 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 20215). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20215.pdf>
- Aydın, F. (Ed.). (2014). *Avrupa sosyal şartı*. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları.
- Beden Terbiyesi Kanunu. (1938, 16 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 3961). Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc018/kanuntbmmc018/kanuntbmmc01803530.pdf

- Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (1986, 21 Mayıs). Resmî Gazete. (Sayı: 19120). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19120.pdf>
- Byrne, S., & Lee Ludvigsen, J. A. (2023). Further towards the right to 'safe leisure': A case study of the Council of Europe's 2016 Saint-Denis Convention. *Annals of Leisure Research*, 1-18. <https://doi.org/10.1080/11745398.2023.2232054>
- Carr, N. (2017). Re-thinking the relation between leisure and freedom. *Annals of Leisure Research*, 20(2), 137-151. <https://doi.org/10.1080/11745398.2016.1206723>
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun. (2004, 29 Aralık). Resmî Gazete. (Sayı: 25685). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041229.htm#1>
- Collins, T. (2007). Work, rest and play: Recent trends in the history of sport and leisure. *Journal of Contemporary History*, 42(2), 397-410. DOI: 10.1177/0022009407075770
- Coomans, F. (2011). The extraterritorial scope of the international covenant on economic, social and cultural rights in the work of the United Nations Committee on economic, social and cultural rights. *Human Rights Law Review*, 11(1), 1-35. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngq055>
- Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 30474), Kararname Numarası:1. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun. (1994, 11 Aralık). Resmî Gazete. (Sayı: 22138). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22138.pdf>
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005, 15 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 25876). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>
- Dernekler Kanunu. (2004, 23 Kasım). Resmî Gazete. (Sayı: 25649). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041123.htm#1>
- Downward, P., & Rasciute, S. (2010). The relative demands for sports and leisure in England. *European Sport Management Quarterly*, 10(2), 189-214. <https://doi.org/10.1080/16184740903552037>
- Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 6. Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Uluslararası Sözleşmesi. (2003, 11 Ağustos). Resmî Gazete. (Sayı: 25196). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030811.htm#4>
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. (2008, 18 Aralık). Resmî Gazete. (Sayı: 27084). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218-4.htm>
- Evans, T., Bellon, M., & Matthews, B. (2017). Leisure as a human right: an exploration of people with disabilities' perceptions of leisure, arts and recreation participation through Australian Community Access Services. *Annals of Leisure Research*, 20(3), 331-348. <https://doi.org/10.1080/11745398.2017.1307120>
- Hallmann, K., Artime, C. M., Breuer, C., Dallmeyer, S., & Metz, M. (2017). Leisure participation: Modelling the decision to engage in sports and culture. *Journal of Cultural Economics*, 41, 467-487. DOI 10.1007/s10824-016-9275-8
- Henderson, K. A. (2014a). The imperative of leisure justice research. *Leisure Sciences*, 36(4), 340-348. <https://doi.org/10.1080/01490400.2014.916971>
- Henderson, K. A. (2014b). Promoting health and well-being through leisure: Introduction to the special issue. *World Leisure Journal*, 56(2), 96-98. <https://doi.org/10.1080/16078055.2014.903730>
- Hendriks, A. (2007). UN Convention on the rights of persons with disabilities. *European Journal of Health Law*, 14(3), 273-298.
- İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi. (1949, 27 Mayıs). Resmî Gazete. (Sayı: 7217). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf>
- İş Kanunu. (2003, 10 Haziran). Resmî Gazete. (Sayı: 25134). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm#1>
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi. (1985, 14 Ekim). Resmî Gazete. (Sayı: 18898). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18898.pdf>
- Kanun Hükmünde Kararname. (2018, 09 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 30473, 3. Mükerrer). Erişim adresi: www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3-1.pdf
- Kayırgan, H. (2021). Yargı kararları ışığında yıllık ücretli izin hakkı. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 577-596. Doi: 10.51120/NEUHF.2021.33
- McGrath, R., Young, J., & Adams, C. (2017). Leisure as a human right special edition introduction. *Annals of Leisure Research*, 20(3), 314-316. <https://doi.org/10.1080/11745398.2017.1322789>
- Milletlerarası Sözleşme. (1995, 27 Ocak). Resmî Gazete. (Sayı: 22184). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>
- Milletlerarası Sözleşme. (2009, 14 Temmuz). Resmî Gazete. (Sayı: 27288). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>
- Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973, 24 Haziran). Resmî Gazete. (Sayı: 14574). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>
- O' Cinneide, C. (2018). The European Social Charter and the UK: Why it matters. *King's Law Journal*, 29(2), 275-296. <https://doi.org/10.1080/09615768.2018.1502064>
- Özel Öğretim Kurumları Kanunu. (2007, 14 Şubat). Resmî Gazete. (Sayı: 26434). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/02/20070214-1.htm>

- Polis Yüksek Öğretim Kanunu. (2001, 09 Mayıs). Resmî Gazete. (Sayı: 24397). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010509.htm#1>
- Richards, D. L., & Carbonetti, B. C. (2013). Worth what we decide: A defense of the right to leisure. *The International Journal of Human Rights*, 17(3), 329-349. <https://doi.org/10.1080/11745398.2017.1322789>
- Risse, M. (2009). A right to work? A right to leisure? Labor rights as human rights. *Law & Ethics of Human Rights*, 3(1), 1-39. doi: 10.2202/1938-2545.1028
- Roberts, K. (2019). *Youth and leisure*. New York: Routledge.
- Sivan, A., & Veal, A. J. (2021). Leisure and human rights: The World Leisure Organization Charter for Leisure: Past, present and future. *World Leisure Journal*, 63(2), 133-140. <https://doi.org/10.1080/16078055.2021.1918755>
- Tacir, H. (2013). Yaşama hakkı kapsamında yaşamın başlangıcı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 1301-1320.
- Torabian, P., & Miller, M. C. (2017). Freedom of movement for all? Unpacking racialized travel experiences. *Current Issues in Tourism*, 20(9), 931-945. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1273882>
- U.N. Genral Assebly. (1989). Convention on the rights of the child. Document A/RES/44/25 (12 December 1989) with Annex. Erişim adresi: http://wunrn.org/reference/pdf/Convention_Rights_Child.PDF
- Veal, A. J. (2015). Human rights, leisure and leisure studies. *World Leisure Journal*, 57(4), 249-272. <https://doi.org/10.1080/16078055.2015.1081271>
- Veal, A. J. (2021). International assessment of the right to leisure time. *World Leisure Journal*, 63(2), 141-151. <https://doi.org/10.1080/16078055.2021.1918756>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yükseköğretim Kanunu. (1981, 06 Kasım). Resmî Gazete. (Sayı: 17506). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf>